

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

НАЗАРОВА АНАСТАСІЯ РОМАНІВНА

Допускається до захисту:
в.о. завідувача кафедри
міжнародних відносин і зовнішньої політики,
к.і.н., доцент
_____ І.В. Богінська
« _____ » _____ 2021 р.

НІМЕЦЬКА МОДЕЛЬ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ

Спеціальність 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії

Кваліфікаційна (бакалаврська) робота

Керівник:
Богінська І.В., в.о. завідувача кафедри
міжнародних відносин і
зовнішньої політики, к.і.н., доцент

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали/за шкалою ECTS/за національною шкалою)

Голова ЕК: _____
(підпис)

АНОТАЦІЯ

Назарова А. Р. Німецька модель мультикультуралізму. Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2021.

У кваліфікаційній (бакалаврській) роботі досліджено становлення мультикультуралізму, зокрема в Німеччині. Показані політичні, соціальні й культурні проблем, виникнувши у зв'язку з відсутністю відповідної імміграційної політики уряду Німеччини. Встановлено, що інтеграція іноземців залишається одним з головних політичних завдань майбутнього Німеччини.

Ключові слова: політика, мультикультуралізм, інтеграція, міграція, імміграція, Німеччина, толерантність.

46 с., 11 джерел.

Бібліограф.: 32 найменування.

ABSTRACT

Nazarova A. German model of multiculturalism. Specialty 291 «International Relations, Public Communications and Regional Studios». Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2021.

The Qualification Bachelor work has been investigated the becoming of multiculturalism, in particular in Germany. Shows the political, social and cultural problems that have arisen due to the lack of an appropriate immigration policy of the German government. It is established that the integration of foreigners remains one of the main political tasks of the future of Germany.

Keywords: politics, multiculturalism, integration, migration, immigration, Germany, tolerance.

46 p., 11 sources.

Bibliography: 32 units.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
Розділ 1. Мультикультуралізм як явище в сучасному світі.....	9
1.1 Поняття і витоки політики мультикультуралізму	9
1.2 Мультикультуралізм на сучасному етапі.....	13
1.3 Передумови становлення західної політики мультикультуралізму: загальна характеристика.....	16
Розділ 2. Політика мультикультуралізму в Німеччині.....	22
2.1 Мультикультуралізм Німеччини: поняття й сутність.....	22
2.2 Основні напрямлення реалізації політики мультикультуралізму в країні: правові основи політики.....	27
2.3 Основні проблеми мультикультуралізму в ФРН	32
Розділ 3. Еволюція міграційної політики Німеччини.....	35
3.1 Сучасний стан мультикультуралізму в Німеччині	35
3.2 Перспективи розвитку політики мультикультуралізму ФРН	37
ВИСНОВКИ.....	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	42

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

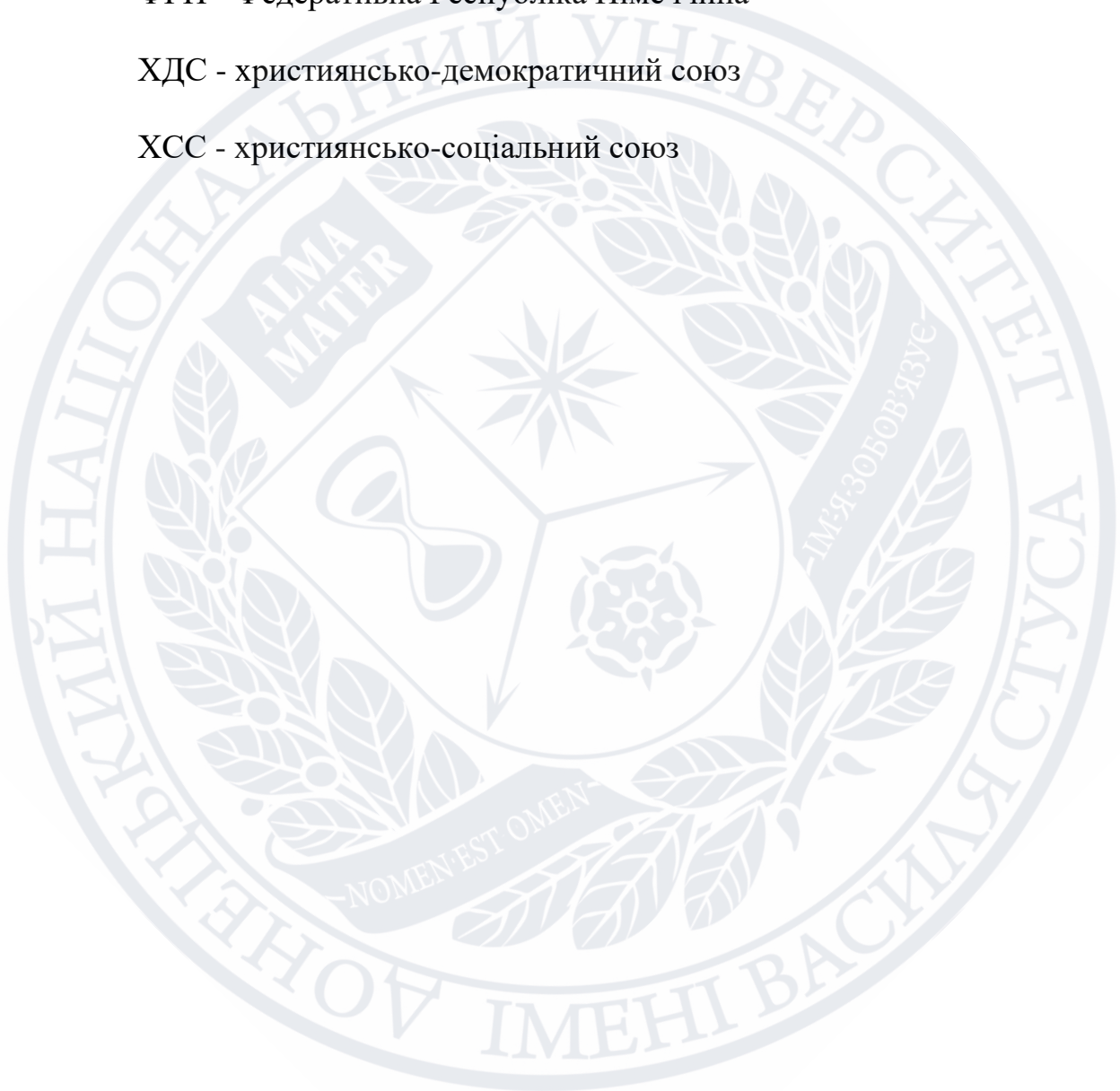
ЗМІ - засоби масової інформації

СДПН - соціал-демократична партія Німеччини

ФРН - Федеративна Республіка Німеччина

ХДС - християнсько-демократичний союз

ХСС - християнсько-соціальний союз



ВСТУП

Актуальність. Сьогодні в умовах перманентної трансформації світопорядку, в період соціальних і культурних криз особливо актуальними є дослідження, присвячені проблемам цивілізаційної динаміки, особливостям міжкультурного діалогу і соціокультурної ідентифікації. У сучасному світі майже не залишилося держав, які можна назвати моноетнічними. Суспільства більшості держав характеризуються культурним різноманіттям.

Визнання і прийняття культурного різноманіття формує важливі підвалини майбутнього світоустрою. Адже проблема взаємодії культур завжди була притаманна полікультурним суспільствам. Часто етнічні конфлікти породжували різні соціальні катаклізми аж до прямих військових зіткнень як цілих держав, так і всередині держав.

Важливою особливістю сучасного етапу мультикультуралізму є те, що мультикультуралістський експеримент проводився в контексті складних соціальних, політичних та економічних перетворень у світі. Сьогодні відбувається тісне зіткнення культур і знаходження спільної мови, діалогу. Все це підкреслює, що мультикультурне суспільство не може бути ідеально гармонійним.

Спроба побудувати мультикультурне суспільство в Німеччині, в якому представники різних культур повинні були жити в повній згоді, провалилася. Міграційна криза і проведена, щодо неї, політика Німеччини стали основою для багатьох проблем в країні. Однак інтеграція іноземців залишається одним з головних політичних завдань майбутнього Німеччини.

Метою дослідження є вивчення теорії мультикультуралізму та її впливу на міграційну політику ФРН.

Завдання:

- розглянути поняття “мультикультуралізм”;

- визначити загальну характеристику становлення західноєвропейської моделі мультикультуралізму;
- дослідити формування німецького мультикультуралізму;
- визначити основні напрямлення політики та основні проблеми мультикультуралізму в ФРН;
- проаналізувати сучасний стан мультикультуралізму в Німеччині та його перспективи розвитку.

Об’єктом дослідження є концепція мультикультуралізму та її вплив на міграційну політику держав у сучасному світі.

Предметом дослідження є вплив мультикультуралізму на міграційну політику ФРН.

Ступінь наукового вивчення проблеми. Не зважаючи на те, що поняття “мультикультуралізм” є відносно новим та немає стійкого визначення, тема отримала широке поширення в науковій літературі.

У дослідженні були використанні роботи вітчизняних науковців, які займаються вивченням політики мультикультуралізму. Серед них варто відзначити праці В. Бабкіна, Е. Балоги, С. Дрожиної, Л. Костюк.

Вагоми є праці російських науковців: Н. Большова, А. Веретевска, В. Малахов, Е. Паін, Т. Суконкіна.

Серед зарубіжних авторів особливу увагу ідеї “мультикультуралізм” приділяють: У. Кімліка, який пропонує детальний аналіз мультикультуралізму; А. Кукатас - описує та дає визначення мультикультуралізму; Ф. Радтке та Т. Саррацин присвятили свої роботи політиці мультикультуралізму у Німеччині.

Аналіз літератури показав, що запропонована робота є частиною створення розуміння поняття “мультикультуралізм”, зокрема в Німеччині.

Характеристика джерельної бази дослідження. Для того, щоб проаналізувати специфіку міграційної політики в цілому було опрацьовано різноманітне коло джерел.

Під час дослідження були розглянуті нормативні документи Німеччини, декларують права громадян. (Закон про імміграцію ФРН, закону про громадянство і про права іноземців, доповнення “принципу походження”, національний план з інтеграції.) Дані документи надали можливість з’ясувати принципи державного устрою, національної та культурної політики.

Також було розглянуто результати соціологічних опитувань проведених інститутом громадської думки Emnid та провідною німецькою телекомпанією ZDF. Ці данні допомогли точніше зрозуміти ситуацію в середині країни.

Окрему групу джерел складають виступи політичних діячів країн ЄС (А.Меркель, Т. Саррацин та інші).

Періодичні видання, зокрема Frankfurter Allgemeine Zeitung, Der Spiegel, Die Zeit, Deutsche Welle. В обраних виданнях, починаючи з 2015 року, після заяви Меркель у 2010 році про поразку політики мультикультуралізму, знову стає актуальною представлена тема, так як через неспокійну обстановку на території Близького Сходу в Європу знову хлинув величезний потік мігрантів.

Методи дослідження. В ході написання кваліфікаційної (бакалаврської) роботи були використані методи аналізу та синтезу, узагальнення, зокрема аналіз джерел, літератури, що стало основою роботи, сформулювало розуміння теми; історичний метод - для того, щоб простежити розвиток поняття “мультикультуралізм”, у контексті виникнення та розвитку, й виявити історичні закономірності й логічні причинно-наслідкові зв'язки; порівняння - для визначення пріоритетності, переваг, недоліків та проблемних аспектів у реалізації політики мультикультуралізму в ФРН.

Наукова новизна полягає в тому, що у дослідженні проаналізовані основні фактори формування мультикультуралізму; виявлені особливості

Німеччини у впровадженні політики мультикультуралізму; набули подальшого розвитку уявлення про західну специфіку мультикультуралізму.

Теоретична значимість роботи обумовлена розглядом і структуруванням міграційної політики Німеччини. **Практичне значення** одержаних результатів полягають в тому, що вони надалі можуть використовуватися під час підготовки наукових статей, лекцій, есе на тему мультикультуралізму в Німеччині.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати роботи було представлено на III Міжнародній науковій конференції «Травневі студії 2021: історія, міжнародні відносини, філософія».

Структура кваліфікаційної (бакалаврської) роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів (8 підрозділів), висновку та списку використаних джерел та літератури.

У вступі визначені актуальність дослідження, мета та завдання, об'єкт та предмет, ступінь наукового вивчення проблеми, джерельна база, методологія та наукова новизна дослідження.

Перший розділ кваліфікаційної роботи присвячений вивченню та становленню поняття “мультикультуралізм”.

У другому розділі поглиблено розглядається феномен мультикультуралізму в Німеччині; основні проблеми та реалізація політики мультикультуралізму в країні.

Третій розділ характеризує сучасний стан мультикультуралізму в ФРН та його перспективи розвитку.

У висновку подаються результати виконаного дослідження.

Розділ 1. Мультикультуралізм як явище в сучасному світі.

1.1 Поняття і витоки політики мультикультуралізму

“Мультикультуралізм”, “мультикультурний”, “мультикультурні суспільства”, “мультикультуральність” нещодавно сформовані позначення феномена, що має давнє походження. Суспільства, які зараз називаються мультикультурними, раніше іменувалися “мультинаціональними”, “мультиетнічними”, “мультирелігійними”, “мультирасовими”, “сегментарними”. Вони розглядалися як прояви “культурного плюралізму”, “культурних відмінностей” і “метисизації” (Латинська Америка).

“Мультикультуралізм” - значною мірою, лише риторичне оновлення старих проблем, лише перейменування процесів, які починаючи з 60-х років осмислювалися в термінах “етнічного відродження”. Категорія “культура” прийшла на зміну категорії “етнічність”, тому що пропонувала ширшу, м’якшу і більш розпливчасту формулу для опису конфліктогенного сучасного суспільства.

Феномен мультикультуралізму не є новим, оскільки перші прояви можна побачити в Стародавньому Єгипті при дворах фараонів, хоча тоді термін ще не підлягав науковій рефлексії. Змішування культур на той час, як правило, було результатом воєн.

Армії того часу (римські легіони) були специфічним проявом римського мультикультуралізму. Набір до легіонів включав представників багатьох етнічних груп. Тим часом Стародавній Рим став мультикультурним містом, особливим на той час. Основна соціальна диференціація супроводжувалася диференційованим доступом до муніципальних служб, професійною диференціацією, а також етнічною різноманітністю. У Вічному місті мешкали прибульці з Греції, Паннонії, Малої Азії, Сирії, Юдеї, Галлії, Іспанії та Єгипту. У наступні століття ступінь диференціації поглиблювався. Середньовічні міграції народів також сприяли створенню просторів, які збирали представників

багатьох різних культур. Прикладом може служити Сицилія, якою в 12 столітті правили нормани, але в якій одночасно мешкали італійці, араби, євреї та греки. Феномен мультикультуралізму супроводжує людство століттями.

До 1970-х років мультикультуралізм був пов'язаний насамперед із соціальною реальністю Канади та Австралії, а також США. Вперше закон про мультикультуралізм був прийнятий в 1971 році в Канаді, потім в 1973 році - в Австралії, а з початку 80-х років XX ст. принципи мультикультуралізму засвоюються більшістю європейських країн. З абстрактного концепту мультикультуралізм перетворюється в потребує модель організації, насичену міграційними потоками сучасного світу. [41]

Однак спочатку в Канаді політика мультикультуралізму виникла в ході пошуків шляхів вирішення ситуації управління бікультурною, в той час (англо-французькою), країною. У канадському випадку це було продиктовано небезпекою квебекського сепаратизму. Оголошуючи основною метою свого правління побудову мультикультурного, але не мультинаціонального суспільства, канадська влада намагалася, з одного боку, нейтралізувати сецесіоністські устремління франкофонного Квебеку, а з іншого - пом'якшити стурбованість англomовної більшості щодо національно-державної цілісності країни. Офіційне політичне визнання мультикультуралізму отримав в 1971 році. [35]

В Австралії це поняття стало вживатися починаючи з 70-х років. До середини XX ст. Австралія повторила панєвропейську концепцію "плавильного котла", характерну для США, проводячи свою расистську політику Білої Австралії, при якій імміграція розглядалася як не небезпечна для нації, тільки в тому випадку, якщо вона була обмежена білими європейцями, переважно ангlosаксами. Але австралійський економічний бум 50-х років XX століття зробив країну більш толерантною, британської імміграції стало не достатньо для потреб зростаючої економіки. Формуючий торговий блок з Південно-Східною Азією і особливо Японією, країна йшла до того, щоб відкрити двері

висококваліфікованим прибульцям з неєвропейських країн. Відтік австралійців назад в Європу в цей час створювало необхідність поповнення трудових ресурсів. Все це і призвело до швидкої відмови Австралії від заборони на “небілу” імміграцію. Вже до 70-х років економіка пішла на спад і “небіла” робоча сила була не потрібна в таких масштабах, тому державна австралійська політика переорієнтувалася на мультикультурні моделі адаптації іммігрантів останньої хвилі, що вже не формулювалася в поняттях асиміляції.

У Сполучених Штатах мультикультуралізм виник в 1970-і роки. Але не можна стверджувати, що для цієї країни мультикультуралізм був чужорідною проблемою. Увага до проблем культурного розмаїття і негомогенності американської культури не стали новими для США. Саме ці риси власної культури хвилювали і до теперішнього часу хвилюють американську націю з початку усвідомлення себе нацією окремою, що відрізняється від європейської. Мультикультуралізм в цілому був спочатку закладений в американську традицію, як проблематика різноманітності та відмінності. Але в США мультикультуралізм придбав додатковий відтінок. У країні, на відміну від Канади, існує синкретична ідеологія “плавильного котла” і при цьому плюралістична національна ідентичність. У мультикультурній ідеї етнічне відродження і культурний шовінізм скоро переросли рамки тільки раси і етносу і включили в себе такі елементи, як стать, сексуальну орієнтацію, клас і т. д. .

До кінця 80-х - початку 90-х років XX ст. мультикультуралізм торкнувся таких європейських країн, як Італія, Греція, Португалія, Іспанія, Ірландія, які раніше й самі були джерелами міграційних потоків. Франція в 1995 році мала 11% населення, що народилися за її межами, Західна Німеччина піддалася масованому заселенню неєвропейськими народами в 60-х і 80-х роках, у Швеції в середині 90-х 10% населення були вихідцями з-за кордону. На початку 90-х п'яту частину Лондона, четверту частину населення Брюсселя або Франкфурта становили “небілі”.

Наприклад, на думку Е. Паїна, “мультикультуралізм - це зовсім свіжа концепція, яка увійшла в науковий обіг лише в кінці 1980-х років і в силу своєї молодості поки не має серйозної теоретичної основи. Сам цей термін вкрай не визначений, хоча і вживається останнім часом надзвичайно широко в багатьох країнах світу”. [21]

Американський ліберальний історик і публіцист Р. Бернстайн припустив, що таке явище як мультикультуралізм навряд чи піддається визначенню. [34, с. 4]

Американський дослідник Н. Глейзер визначив мультикультуралізм як “комплекс різноманітних процесів розвитку, в ході яких розкриваються багато культур на противагу єдиної національної культури”. Це одне з найбільш широких визначень мультикультуралізму. [9]

Сам термін “мультикультуралізм” все ще викликає суперечки та непорозуміння, оскільки найчастіше його розуміють як просте співіснування представників різних етнічних груп у конкретному соціальному просторі. Вони або залишаються в конфліктних, або спільних стосунках між собою, або приймають позицію гордовитої ізоляції. [10]

Неоднорідні суспільства еволюціонують від культурного різноманіття через плюралізм до мультикультуралізму. Ідея мультикультуралізму супроводжує майже кожен етап розвитку держави. Вона проявляється у вигляді конкретних припущень державної політики, формує її імідж та контекст культурних та етнічних основ.

У колумбійській енциклопедії дається визначення поняттю мультикультуралізму: “мультикультуралізм або культурний плюралізм - термін, що описує теорію безлічі культур на одній території, що виключає домінування будь-якої культури в регіоні. Створенням великого діапазону людських відмінностей прийнятних великою кількістю людей,

мультикультуралізм намагається подолати расизм, сексизм та інші форми дискримінації”. [20, с. 151]

Х. Хоффман-Новотний пише, що “мультикультуралізм передбачає пафос прагнення до рівноправності різних культур, а також моделі їх рівноправного існування на протигагу моделі гегемонії однієї культури”. [19]

Ф. -О. Радтке каже, що “мультикультуралізм є не що інше, як програма, заснована на моральних нормах політичної філософії і спрямована на вирішення проблеми справедливості і врегулювання конфліктів”. [23, с. 103-115]

Отже, мультикультуралізм визначає соціальний простір, в якому живуть люди, які сповідують різні аксіологічні, нормативні, релігійні чи моральні системи і які усвідомлюють ці відмінності. Водночас державна політика має на меті включити всіх їх у соціальний порядок, модифікований під впливом культурного різноманіття.

1.2 Мультикультуралізм на сучасному етапі

Розвиток сучасного суспільства може розглядатися як процес динамічної взаємодії безлічі різних культур, кожна з яких володіє своїми, тільки їй притаманними традиціями, звичаями, моделями взаємодії. Цінності однієї культури часто несумісні з цінностями інших, а іноді і настільки специфічні, що їх адекватне розуміння і визнання доступно тільки тим, хто належить до даної культури або наділений досить чуйним історичним баченням, вільним від етноцентристських догм і забобонів. Нерозуміння і небажання поважати і визнавати цінності чужої культури часто призводять до нетерпимості, дискримінації і навіть до прямої агресії по відношенню до неї.

У сучасному світі етнічні меншини вимагають все більшого визнання і прийняття своєї культурної ідентичності і своїх культурних практик. Як підкреслює У. Кімлика, “такий важливий тренд, що змінює сьогодні політичне життя навколо нас. Вимоги політики, враховуючої культурне розмаїття,

культурно включеної політики, не просто декларуються, а й у багатьох випадках приймаються і втілюються в життя”. [39, с. 9] Тому в даний час ми є свідками народження нових, мультикультурних моделей держав. Однак цей процес далеко не однозначний і залишається таким як для різних держав, так і для різних груп всередині однієї держави. [40, с. 293]

У сучасний період ідеологія мультикультуралізму необхідна як головний компонент і системоутворюючий фактор національних суспільств, покликаний забезпечити рівні культурні права всіх націй, народностей, етнічних груп.

Спроба вирішити проблему поліетнічності всередині багатокультурних країн, призвели до створення політики мультикультуралізму і відповідно виникнення терміна, як такого.

Мультикультуралізм, як термін, властивий новому віку, приніс з собою нову точку зору на цю проблему. Перш за все, треба відзначити, що ставлення до мультикультуралізму далеко не однозначне. З одного боку, він сприймається як якийсь зразок толерантності, і деякі дослідники роблять висновок про те, що він можливий тільки в високорозвинених країнах. [27, с. 35-38]

На сьогоднішній день в політичному дискурсі мало зрозуміти, що викликають настільки полярні оцінки, як мультикультуралізм: від визнання його опосередкованою формою структурування мультиетнічного суспільства до інтерпретації мультикультуралізму як основної причини нинішньої кризи європейського соціуму.

Глобалізація, набираючи обертів зачіпає все більше сторін життя сучасного суспільства, породжуючи; тим-самим активну протидію собі. Різкі спалахи націоналізму, сепаратизму та етнорелігійного тероризму змушують задуматися про перспективи співіснування національних культур у майбутньому. Мультикультуралізм позиціонує себе як ідеологія, здатна запобігти можливому “зіткненню цивілізацій” за допомогою узгодження основних цінностей, розвитку єдиних соціальних норм і виховання в

суспільстві толерантності. Критики мультикультуралізму, навпаки, вбачають у практиці прийняття чужих культур небезпеку релятивізму і “розмивання” національної ідентичності. Вони стверджують, що толерантності мають бути поставлені жорсткі межі.

У сучасному світі проблема мультикультуралізму набула такої актуальності, що є однією з найбільш обговорюваних тем.

В останнє десятиліття головною розбіжністю стали “культурні” суперечності між мусульманами і представниками західної цивілізації, що багато в чому посилює загострення проблеми тероризму. Причому в сучасному світі спостерігається використання радикальними мусульманами культури в якості політичного інструменту.

Відмінності між культурами, існуючими в рамках однієї держави, не зникають, і саме тому так важливо ставитися до інших культур з повагою, оскільки це єдиний спосіб уникнути подібних конфліктних ситуацій.

В даний час на перший план вийшли зростаючі національні проблеми, що стосуються економічної та соціальної інтеграції культурних меншин, напруженість світу перед обличчям тероризму.

Ключовою для сучасного життя проблемою стали й потужні міграційні потоки і життя мігрантів в нових країнах. Відомий культуролог У. Кімліка підкреслює, що “сьогодні широка громадськість багатьох розвинених держав стурбована імміграційним зростанням в їх країнах. Це відображають численні заходи, спрямовані на обмеження в'їзду іммігрантів, їх ізоляцію або асиміляцію”. [41]

Більш того, в останні роки постійно лунають голоси проти впровадження концепції мультикультуралізму в практику, розглядаючи її як політику не ослаблення, а саме посилення культурних відмінностей.

У ХХІ ст. елементи мультикультуралізму можна виявити в суспільному житті практично будь-якої багатонаціональної держави, навіть якщо офіційно політика мультикультуралізму в країні не проголошуються. Але в кожній державі практика мультикультуралізму має свою специфіку, засновану на одній з безлічі мультикультуралістських теорій.

На сучасному етапі політика мультикультуралізму переживає кризу, у багатьох країнах представники домінуючого населення сприймають визнання культури меншин як загрозу своїй ідентичності, що викликає сплеск націоналізму.

1.3 Передумови становлення західної політики мультикультуралізму: загальна характеристика

В ході історичного розвитку в ХХ ст. в Європі сформувалися національні держави, які характеризувалися високим ступенем монокультурності. Це, в свою чергу, було досягнуто за рахунок багатовікового процесу інтеграції різних етнічних груп.

В останній чверті ХХ ст. мультикультуралізм почав набувати актуальності для європейських країн. Найбільш гострою проблемою в даному регіоні виявилася проблема еміграції, яка набула небаченої гостроти і принципово нового характеру.

Якщо все ж звернутися до історичних витоків полікультурності європейських держав, то слід зазначити, що для більшості держав даного регіону до початку Нового часу, а саме 1789 року, їх територіальні кордони і склад населення в цілому визначилися і стабілізувалися. У період Нового часу (1789 – 1914) вже активно відбувався процес становлення відповідних націй на основі існуючих етносів. Причому дані етноси перебували приблизно на однаковому рівні розвитку, відносилися до культури єдиного типу (індустріальної) і сповідували одну релігію – християнство. Все це полегшувало інтеграцію різних етносів у складі держави в єдину націю.

У той же час далеко не завжди цей процес проходив безболісно, часто супроводжуючись насильницькими заходами, які застосовувалися урядами (введення державної мови і заборона на використання в офіційній сфері інших мов, політика дискримінації щодо етнічних меншин і т.д.). В основному, даний процес носив асимілюючий характер по відношенню до етнічних меншин з боку “титульних етносів”. В результаті політики асиміляції, наприклад, в Німеччині, де вона проводилася найбільш активно на початку XX ст. лише 3% населення виявилися не німцями.

У період Нового часу новими територіями країни Західної Європи (Великобританія, Франція, Іспанія, Португалія, Голландія) збагачувалися за рахунок завойованих неєвропейських земель: в Америці, Африці, Азії, Австралії, які ставали колоніями даних метрополій. І якщо в Європі в той час розвивалася індустріальна культура, то для населення метрополій була характерна культура нижчого типу - аграрна. Це багато в чому визначило, зокрема, політику расової дискримінації та сегрегації, що часом доходило до апартеїду. До другої половини, а то й до кінця XX ст., про інтеграцію, а тим більш асиміляцію колонізованих народів мови не йшло. Відбувалася певного роду політична і економічна інтеграція, остання виявлялася, перш за все, у вивезенні з колоній цінної сировини, використання місцевого населення в якості дешевої робочої сили, а також ринку збуту промислових товарів і т. д. .

Таким чином, період Нового часу охарактеризувався двома тенденціями: інтеграція етносів метрополії в одну націю (в основному шляхом асиміляції), а також політика сегрегації по відношенню до населення завойованих колоній.

У першій половині XX ст. загальний відсоток мігрантів у високорозвинені країни Західної Європи можна оцінити, в цілому, як незначний, а тому не викликає серйозних соціальних катаклізмів. Істотно, що в даний період більшість емігрантів прагнуло до інтеграції і досить успішно “вписувалися” в домінуючу культуру приймаючого середовища і навіть асимілювалося з місцевим населенням. Однією з причин цього були суттєві

стимули для еміграції. Так, більшість емігрантів в розвинених західноєвропейських держав представляли собою вихідців з інших європейських країн (в основному Східної та Південної Європи). Таким чином, вони були носіями культури того ж типу (індустріальної) і сповідували ту ж релігію – християнство. Для багатьох емігрантів західноєвропейські країни ставали новою батьківщиною, що відігравала значну роль в їх бажанні швидше інтегруватися і стати повноправним членом даного суспільства.

Однак у другій половині XX ст. чітко позначилися нові проблеми: різко зменшився приріст корінного населення Європи. Це, у свою чергу, викликало дефіцит робочої сили (особливо “дешевої”). Як результат - різко зростає еміграція, особливо з колишніх колоній, а також країн “третього світу”. [33]

Загальновідомо, що в результаті міграції населення економічний, політичний, соціокультурний простір суспільства не просто змінюється, а набуває якісно нових характеристик, що неминуче пов'язано з різними протиріччями і конфліктами між приймаючими та іммігрантськими спільнотами. З метою “згладжування” подібних протиріч, на виклик зростаючим міграційним процесам європейські країни свого часу ввели політику мультикультуралізму. Не випадково, наприклад, в Німеччині першими пропагандистами мультикультуралізму стали в першу чергу представники промислового капіталу, стурбовані ситуацією на ринку праці - слабким надходженням нової робочої сили, особливо, малокваліфікованої. З тих пір кількість емігрантів до країн Західної Європи з колишніх колоній та інших слаборозвинених держав є досить значною.

Варто зауважити, що зростання міграційних потоків спостерігається зараз майже у всіх країнах Європейського Союзу. Поряд з цим, складна економічна ситуація в Європі, прогалини у формуванні законодавчого захисту прав мігрантів і корінного населення посилюють тенденції негативного сприйняття мігрантів. Крім цього, європейців насторожує закритість етнічних анклавів

мігрантів з різних частин світу. Такі спільноти все частіше сприймаються як “троянський кінь” і виступають фактором страху для європейського населення.

Необхідно узагальнити, що адаптація мігрантів до умов приймаючого середовища багато в чому залежить від характеру взаємного сприйняття і атрибуції намірів з боку корінного співтовариства і іммігрантів. Якщо в уявленнях населення приймаючого середовища і представників іммігрантських громад соціальні образи один одного мають безоціночний і емоційно-нейтральний характер, то соціально-політичні взаємодії між ними значно спрощуються. І, навпаки, якщо у взаємних уявленнях виявляються оціночні характеристики, а в узагальнених образах один одного проявляються емоційно насичені метафоричні риси, то можливості безконфліктної взаємодії проблематизуються, вважає Е. Клуте. [38, с. 28]

Тривалий період часу серед політиків і переважної більшості населення зберігалася ілюзія того, що їхня країна залишиться етнічно однорідною, а перебування мігрантів - тимчасове явище, адже вони прибули сюди працювати і з часом повернуться додому. У той же час, велика частина емігрантів не збирається повертатися додому, осідаючи в європейських країнах на постійне місце проживання. Однак ще більш важливою особливістю цієї хвилі мігрантів виявилася відмова від асиміляції - тверда установка на збереження своїх етнічних, релігійних, національних і т.д. особливостей. І оскільки відсоток таких мігрантів на всій території Західної Європи досить високий, то з новою актуальністю виникла проблема співіснування в рамках одного державного утворення різних етнічних груп і культур.

У західноєвропейських державах панують різні, іноді суперечливі точки зору на роль і перспективи мультикультуралізму. Німецький вчений У. Бек, розглядаючи перспективи розвитку світової спільноти, розглядає наступне питання: “Треті культури або глобальне громадянське суспільство?”. Однією з відповідей на це питання і може стати ідея створення простору мультикультуралізму, зокрема для нових можливостей культурного обміну.

При цьому навіть конфліктні ситуації між представниками різних культурних груп, вважає У.Бек, анітрохи не ставлять під загрозу «експеримент зі створення мультикультурного суспільства». [4, с. 408]

Як відомо, мультикультуралізм охоплює весь спектр соціальних, етнокультурних, політичних проблем, які виникають у відносинах між державою, національною більшістю - з одного боку, національними корінними меншинами, етнічними групами іммігрантів - з іншого. До них відносяться, зокрема, вимоги національних меншин, до збереження, розвитку і публічного використання національних мов, надання їм регіональної автономії, політичного представництва в органах влади, особливих прав на етнічну територію, створення такої системи державної освіти, яка враховувала б їх національні інтереси. Для груп іммігрантів першочерговими є вимоги рівних громадянських прав з національною більшістю, недискримінації на ринку праці, в освітніх установах, у сфері соціального забезпечення та правового захисту. У даному контексті важливі як власне інструментальні, соціально-технологічні засоби зняття соціальної напруги, так і заходи, які спрямовуються на трансформацію політичних і правових систем відповідних національних держав, їх внутрішньої національної політики.

Не можна, в той же час, не відзначити того факту, що за останнє десятиліття в процесі формування загальної імміграційної політики Євросоюзу європейські країни все-таки просунулися в побудові мультикультурного суспільства. Йдеться про лібералізацію імміграційної політики та розвитку законодавчої бази щодо інтеграції іммігрантів. У ряді країн, наприклад в Німеччині, Великобританії та Нідерландах були розроблені найбільш успішні програми з інтеграції інокультурних та іноконфесійних іммігрантів, засновані на застосуванні мультикультурних соціальних практик, розвитку в суспільстві мультикультурних компетенцій і толерантності. Політики та законодавці підійшли до інтеграції іммігрантів як до центрального завдання імміграційної політики. Сприяння освіті та зайнятості іммігрантів проявляється на різних

рівнях держави. Тобто в результаті спільних зусиль були створені важливі передумови для вироблення багато в чому ефективної моделі управління культурним різноманіттям.

Таким чином, європейські держави, що характеризуються як країни-іммігранти, намагаються асимілювати емігрантів, які є носіями специфічної культури і релігії, в західне суспільство. У Європі, населення якої сьогодні представляє різні культури і нації, це становить загрозу для майбутньої долі мультикультуралізму. Сьогоднішні реалії полягають у тому, що більшість держав Європи вже є країнами-іммігрантами. Іншими словами, не менше 10% населення в цих країнах - іноземці. Тому мультикультуралізм для західного суспільства є не вибір, а саме необхідність. [14]

Все це, а також досвід окремих країн у вирішенні окресленого кола проблем, дає підстави узагальнити, що різноманітність підходів до осмислення мультикультурної реальності в різних національних суспільствах і забезпечення мирного співіснування груп людей з різною історією, культурою та ідентичністю не можуть бути досягнуті на основі загальних, універсальних принципів взаємної толерантності. У кожному конкретному випадку соціальної стабілізації складного етнокультурного та етносоціального простору уряд будь-якої країни повинен мати свою специфіку, враховувати не тільки групові, а й індивідуальні інтереси.

Розділ 2. Політика мультикультуралізму в Німеччині

2.1 Мультикультуралізм Німеччини: поняття й сутність

До 1885 року Німеччина була швидше країною емігрантів, ніж іммігрантів і відрізнялася досить ліберальною еміграційною політикою. Це пояснюється тим, що в індустріалізації Німеччина дещо відставала від таких держав, як Британія, тому до середини XIX ст. в Німеччині спостерігався надлишок робочої сили. У 1880-х роках ситуація змінилася. Індустріалізована німецька економіка стала вимагати все більше робочих рук. Це призупинило темпи еміграції і ознаменувало собою початок ери імміграції. Основними іммігрантами в цей період були поляки і представники інших слов'янських народів, які приїжджали на сільські роботи до німецьких землевласників.

В той час Німеччина являла собою класичний приклад застосування принципу *jus sanguinis* (право крові), відповідно до якого право на громадянство можуть мати тільки ті, хто народився від батьків-громадян з відповідною етнічною приналежністю, в даному випадку - від етнічних німців.

Працівники-іммігранти вважалися “гастарбайтерами”, працівниками, які приїхали на деякий час. Питання про отримання ними громадянства не піднімалося. Для того, щоб позбавити іммігрантів права звернутися за постійним видом на проживання, їх примушували виїжджати за межі Німеччини щороку з 15 листопада по 1 квітня. Спочатку приїжджим заборонялося змінювати рід діяльності з сільськогосподарських робіт на заводські, робочі місця на заводах зберігалися для німців. Однак з часом, від цього принципу довелося відмовитися через зростаючі потреби німецької економіки в людях. Перевозити свої сім'ї до Німеччини робочі не могли. Не могли вони і займати керівні позиції. Вже пізніше, в 1899 році був прийнятий закон, за яким для цього необхідно було мати високий рівень володіння німецькою.

В кінці XIX ст.-початку XX ст. Німеччині потрібні були іммігранти, проте прийняти їх як складову частину нації німці були не готові.

Під час Першої світової війни почався відтік іммігрантів, але німці зробили все, щоб заборонити їм виїзд і змусити їх залишитися для роботи в Німеччині.

Цікаво, що навіть в період найбільш гострої необхідності в робочій силі, німці офіційно не надавали іммігрантам права на постійне проживання. Для того, щоб уникнути конкуренції між місцевими жителями і приїжджими, була впроваджена система дозволів на роботу. З часом все ж, працівники отримали можливість проживати в Німеччині постійно - це право отримали ті, хто пропрацював у Німеччині від 5 до 8 років.

Іммігрантам відмовлялося в праві отримати громадянство, проте вони отримали гарантії основних прав людини, їм дозволили відкривати приватні школи, а також право звертатися з петиціями до уряду. Вони також отримали доступ до субсидій на оренду житла, право на допомогу по безробіттю і на дитячу допомогу. Їм відмовили в можливості організовувати свої політичні партії, проте вони могли вступати в існуючі (при цьому голосувати або обиратися вони не могли).

Враховуючи, що іммігранти перебували в Німеччині, але юридично не становили частину її народу, місцеве населення не виявляло до них агресії. Пояснюється це, швидше за все, низьким рівнем безробіття і хорошим економічним кліматом, а також тим, що ринки праці для іммігрантів і для місцевих були розділені - іммігрантам пропонувалися ті робочі місця, в які не залучали німців, тобто конкуренція зводилася до мінімуму.

Після об'єднання Німеччини в країну приїхало багато етнічних німців зі Східної Європи. Більшість з них з Німеччиною пов'язувало тільки наявність далеких предків з німецькими прізвищами. Незважаючи на практично миттєве

отримання громадянства, адаптація їх до життя в Німеччині займала достатньо праці і часу. [2, с. 17]

Після закінчення Другої світової війни Німеччина зіткнулася з серйозною нестачею людського ресурсу, так як більшість дієздатних чоловіків забрала війна, а жіноча праця ще не була розвинена до нинішнього рівня. Трудові ресурси були необхідні для відновлення інфраструктури, що постраждала під час війни, тому все більше некваліфікованої робочої сили було потрібно на будівництва, заводи і фабрики.

У спробі вирішити все ще актуальне питання нестачі робочих рук, Німеччина здійснила ряд успішних угод на ринку праці. Головним джерелом покриття дефіциту трудових ресурсів стали іноземці, які залучалися в країну в рамках міжнародних угод із залучення іноземних робітників. Перша така угода про рекрутування робітників була укладена в 1955 році з Італією. Потім послідувала ціла серія угод з країнами Середземноморського басейну: Іспанією (1960), Грецією (1960), Туреччиною (1961), Марокко (1963), Португалією (1964), Тунісом (1965) і Югославією (1968). Розгорнулася кампанія по найму іноземних робітників спровокувала масовий приплив так званих “гастарбайтерів”. Поняття “гастарбайтер” мало на увазі, що робітники були “в гостях” і повинні були повернутися в свої рідні країни, як тільки потреба в них відпадала (власне, так і чинили багато італійців, іспанців і португальців). З часом значна частина греків, італійців та іспанців повернулася додому через значне підвищення рівня життя в цих, колись відсталих, країнах. Але іммігранти з деяких інших країн, в першу чергу з Туреччини і Югославії, не поспішали повертатися назад, оскільки розрив у рівні життя між Німеччиною і цими країнами з часом тільки збільшувався. Початковий план німецького уряду був повністю контрактним. Невід’ємною частиною цього плану був принцип ротації, згідно з яким передбачалося, що після закінчення певного терміну іноземні робітники будуть залишати Німеччину і їх місце займуть нові бажаючі

Ключовою думкою є факт того, що корінні (етнічні) німці не розглядали ситуацію, як здатну змінити щось в німецькому суспільстві. Вони ставилися до приїжджих, як до тимчасової робочої сили, а не як до іммігрантів, які приїжджали в їх країну з метою подальшого проживання в ній, тому дискутувати в політичних колах про інтеграцію приїжджого населення було безпідставно. Тим часом, саме присутність в країні мігрантів в 60-і роки дозволило безлічі німців перекваліфікуватися з робітників в офісних службовців.

Ослаблення німецької економіки в 1966 році і повномасштабна рецесія, що послідувала за нафтовою кризою 1973 року, змінили умови на ринку праці. Німеччина більше не потребувала в безперервному потоці некваліфікованої робочої сили з-за кордону. Всередині країни також створилася ситуація безробіття серед мігрантів, які вже проживали там. Все це в підсумку призвело до заборони на залучення до Німеччини іноземної робочої сили в 1973 році.

До цього ж часу стало очевидно, що принцип ротації себе не виправдовує, так як він був скасований під натиском роботодавців Німеччини, які мотивували його скасування тим, що постійна ротація робочої сили нерозривно пов'язана з підвищенням витрат підприємств на навчання персоналу, що в підсумку веде до подорожчання німецьких товарів. Як наслідок скасування ротаційного принципу іноземні наймані робітники отримали можливість змінити дозвіл на тимчасове перебування на постійну посвідку на проживання. Отримавши цю преференцію, іммігранти були в змозі поповнювати свої ряди, ігноруючи заборони на залучення до Німеччини іноземної робочої сили 1973 року, по легальних (возз'єднання сімей і біженці) і нелегальних каналах.

Ситуацію посилили також надзвичайно вільні німецькі закони з питань надання політичного притулку, і причиною цьому, значною мірою, стала провина за Голокост. Після державного перевороту в Туреччині в 1980 році, величезна кількість мігрантів успішно скористалося цією лазівкою в німецькому законодавстві.

Окремі спроби репатріації іноземців істотного ефекту не принесли. У 1984 році для заохочення добровільного повернення додому були встановлені “гранти на репатріацію” для безробітних іноземних громадян у розмірі до 10,5 тис. німецьких марок з додатковими виплатами для їх сімей, чим і скористалися лише 40 тисяч іноземних працівників. [37]

Разом з тим 1970-1980-ті роки були періодом, коли в Німеччині виявилася і надалі стала загострюватися проблема інтеграції іноземців в німецьке суспільство, коли мігранти перестали бути “тимчасовою необхідністю”, перетворившись на величезну спільноту з декількох поколінь. До 1988 року число іноземних громадян у ФРН становило 7,3% всієї чисельності населення. За великим рахунком, ніхто не бажав, щоб мігранти стали частиною німецького суспільства. Але якщо вже так склалося, що іноземці не хотіли залишати країну, уряду Німеччини потрібні були гарантії того, що вони будуть лояльні до держави. Рішенням, до якого в підсумку прийшла Німеччина став “мультикультуралізм”. [36]

Підводячи підсумок, можна зробити висновок, що досить довго проводилася політика, відповідно до якої приїжджі, в основному робітники з Туреччини, розглядалися як тимчасові трудові мігранти. Дозвіл ввозити з собою в країну свої сім’ї, докорінно змінив ситуацію в німецькому суспільстві. Саме в цей час німецьке суспільство пережило шок від перспективи мультикультуралізму, оскільки на його очах зруйнувалася звична в культурних і комунікативних алгоритмах картина.

У жовтні 2010 року, на зустрічі з молодими членами Християнсько-демократичного союзу (ХДС) в Потсдамі, під Берліном, канцлер Німеччини Ангела Меркель заявила, що спроби побудувати мультикультурне суспільство в Німеччині “повністю провалилися”. [16]

Хотілося б відзначити, що говорити про суцільний провал німецького “мультикультуралізму”, не варто, так як дана політична практика в своєму

істинному розумінні там ніколи не проводилася. Так як іммігранти розцінювалися як тимчасово прибулі працівники, а не люди, які прибули до Німеччини з метою постійного проживання. Лише зовсім недавно ця країна була офіційно визнана імміграційною, незважаючи на те, що кількість іммігрантів в останні роки зовсім не зросла.

2.2 Основні напрямлення реалізації політики мультикультуралізму в країні: правові основи політики

Зростання кількості мігрантів у 1970-1980 роки спричинило за собою зростання антимігрантських настроїв, посилення проблеми інтеграції мігрантів у німецьке суспільство. З цієї причини у ФРН стали робитися окремі спроби, спрямовані на інтеграцію мігрантів в німецький соціум. [3, с. 20]

Однак фактично аж до 2000-х років як такої інтеграційної політики щодо різних груп мігрантів у Німеччині не проводилося. Винятком можна вважати лише інтеграційну допомогу пізнім переселенцям, що полягає в першу чергу у вивченні німецької мови.

Істотні зміни в перегляді міграційної політики відбулися в Німеччині в травні 1999 року після нового Закону “Про громадянство і про права іноземців”. Головною метою реформування законодавства про громадянство було прагнення німецької влади створити умови для більш повної інтеграції іноземців, що довгий час проживають і працюючих в Німеччині на легальних підставах.

Ключовим положенням нового закону стало Доповнення “принципу походження”, що лежить в основі набуття громадянства Німеччини, правом на набуття громадянства за народженням. Згідно з новим законом, кожна дитина, народжена від іноземних батьків на території Німеччини після 1 січня 2000 року, відразу ж набувала німецьке громадянство, якщо до моменту його народження хоча б один з його батьків постійно і правомірно проживав у Німеччині як мінімум протягом восьми років, має дозвіл на безстрокове

перебування. Таким чином, діти, що народилися в Німеччині від батьків-іноземців, отримують можливість повноправної участі в німецькому суспільстві.

Новий закон також полегшував отримання громадянства для іноземців: якщо раніше іноземному громадянину необхідно було проживати в Німеччині не менше 15 років, то відтепер цей термін скорочувався до восьми років.

Наступним важливим кроком у реформуванні міграційної політики Німеччини стало прийняття в серпні 2004 року закону “Про імміграцію”. Він гарантує новоприбулим до Німеччини іммігрантам державну допомогу в інтегруванні в німецьке суспільство. Дана допомога в першу чергу полягає в організації інтеграційних курсів, що включають вивчення німецької мови. Здача іспиту та отримання сертифіката по їх закінченні є важливою умовою придбання постійного виду на проживання.

Прийняття низки імміграційних законів супроводжувалося виділенням 17,5 млн. євро на програми з навчання німецької мови і ще 31,5 млн. євро для різних інтеграційних проектів на місцевому рівні. При цьому залишалися відкритими питання щодо стимулювання зайнятості іммігрантів, а також питання, пов'язані з інтеграцією іммігрантів на ринок праці.

У 2007 році на другому інтеграційному саміті за участю представників мігрантських і громадських організацій канцлер Ангела Меркель представила “Національний план з інтеграції”. План інтеграції реалізується на федеральному, регіональному та місцевому рівнях. На федеральному рівні ключова увага приділяється освітньому процесу, мовним та інтеграційним курсам, зайнятості, пропаганді культурної інтеграції. Особливу увагу було приділено інтеграції через спорт (зокрема, цілеспрямований відбір дітей з іммігрантських сімей в спортивні школи), а також участь ЗМІ в процесах інтеграції (програми на телеканалах, публікації в періодичних виданнях, різні сайти з інформацією про вакансії для іммігрантів і т. д.). Роль регіональних

органів є наскрізною - вони повинні підтримувати місцеві органи в здійсненні поставлених на федеральному рівні завдань, сприяти боротьбі з ксенофобією, а також підтримувати різні легальні форми зайнятості населення з міграційним фоном.

План інтеграції являє собою документ, що складається з 400 добровільних зобов'язань, які взяли на себе представники державних органів, різних громадських об'єднань і бізнесу, для прискорення процесу інтеграції іммігрантів в німецький соціум. Крім цього, даний план передбачав щорічне виділення державою коштів для інтеграційних заходів, що включають в себе інтеграційні курси, а також заходи щодо поліпшення становища іммігрантів на ринку праці, дошкільне навчання дітей німецької мови, збільшення кількості іммігрантів, які працюють на адміністративних посадах, в школах, і т. п. . В свою чергу, на бізнес було покладено обов'язок створити близько 10 тис. нових робочих місць, професійних тренінгів для іммігрантів, мігрантські організації повинні були забезпечити проведення заходів в рамках захисту прав жінок, а також доступу молодих іммігрантів до освітніх програм і т. д. .

На жаль, багато питань, пов'язаних з інтеграцією іммігрантів в німецьке суспільство, залишилися за рамками інтеграційної політики Німеччини. Зокрема в “Національному плані з інтеграції” говориться, що інтеграція - це двосторонній процес взаємодії приймаючого суспільства і самих мігрантів. Фактично ж виходить, що заходи інтеграційної політики в основному орієнтовані на мігрантів, а робота з місцевим населенням практично не проводиться, в результаті чого серед приймаючого населення залишалися все ще високі антимігрантські настрої. [30, с. 765-770]

2010 році, під час конференції молодіжної організації Християнсько-демократичної партії в Потсдамі, канцлер Німеччини Ангела Меркель заявила, що останні роки продемонстрували повний провал концепції мультикультуралізму в її країні.

Тоді Меркель заявила, що мігранти, які приїжджають на роботу до Німеччини, повинні говорити по-німецьки, оскільки тільки в цьому випадку вони можуть стати повноцінними учасниками ринку праці.

“На початку 1960-х наша країна запросила іноземних робітників до Німеччини, і зараз вони тут живуть, - зазначила канцлер. - Деякий час ми самі себе обманювали і говорили собі: “вони у нас не залишаться, коли-небудь вони поїдуть”, але так не сталося. І, звичайно ж, наш підхід полягав у мультикультуралізмі, в тому що ми будемо жити поруч і цінувати один одного. Цей підхід абсолютно провалився”.

Разом з тим, німецький канцлер підтвердила, що Берлін зацікавлений в робочій силі і хоче створити для приїжджих хороші умови.

“Ми не повинні бути країною, яка створює у зовнішнього світу уявлення, що тут не хочуть бачити тих, хто не може відразу заговорити по-німецьки, або не був вихований в німецькомовному середовищі”, - підкреслила Меркель.

До 2015 року, а саме початку міграційної кризи, керівництво країни працювали в самих різних напрямках, але не було певного, чіткого курсу. [24]

Тисячі біженців на початку вересня 2015 року розбили наметовий табір на залізничному вокзалі Будапешта. Угорський уряд робив вигляд, що нічого не відбувається, і намагався якомога швидше позбутися від них, відправляючи на поїздах до Австрії. Ситуація загострилася 4 вересня, коли в напрямку Австрії вздовж швидкісної автомагістралі кинувся неконтрольований потік біженців, що йдуть пішки. [5]

Щоб уникнути гуманітарної катастрофи, канцлер ФРН Ангела Меркель прийняла рішення дозволити цим людям і десяткам тисяч інших, які шукають притулок, що йшли в Європу по так званому “Балканському маршруту”, протягом декількох днів в'їзд до Німеччини з боку Австрії. “Ми впораємося!”, - сказала тоді Меркель, і ця фраза стала девізом її міграційної політики.

Влада ФРН надала притулок не всім прохачам. Але в період міграційної кризи, що почалася в 2015 році, частка позитивних рішень про надання статусу біженця була особливо висока. Частково це можна пояснити тим, що в Німеччину прибуло дуже багато біженців з Сирії, де в той час вже йшла війна.

З 2015 року уряд почав витрачати набагато більше коштів на організацію мовних курсів і різних програм з інтеграції, ніж раніше. Причому скористатися цими програмами можуть не тільки ті, хто вже отримав офіційний статус в країні, але і здобувачі, ще тільки очікують рішення влади.

“Ситуація 2015 р. не може і не повинна повторитися”, - ці слова, вперше промовлені Меркель на з’їзді партії ХДС в Ессені в грудні 2017 року стали найбільш цитованими в 2018 році. Першою спробою вибудувати міграційну політику країни в дусі її Есенської промови став коаліційний договір, що закріпив необхідність обмеження щорічного числа прибуваючих до ФРН біженців і членів їх сімей, створення транзитних центрів з прийому біженців, легалізацію трудової міграції з третіх країн та інше. Певні досягнення в реалізації його окремих положень, зокрема, узгодження законопроекту щодо трудової міграції, безсумнівно, можна зарахувати до успіхів уряду Меркель. [15]

Швидше за все, в найближчому майбутньому буде продовжена реалізація міграційних положень коаліційного договору. Однак не виключено, що на порядку денному постане питання про посилення правил прибуття біженців у ФРН і процесу обробки документів на отримання ними відповідного статусу. Серед можливих обговорюваних заходів - спрощення правових процедур визнання статусу біженця, скорочення обсягів соціальних виплат і забезпечення негайної висилки мігрантів, які вчинили протиправні дії.

“Міграційна політика Німеччини сьогодні більш збалансована, ніж у 2015 році”, - зазначає Хубертус Хайль. За його словами, після часом запеклих суперечок між партіями ХДС і ХСС, а також з коаліційним партнером СДПН

були прийняті закони, що полегшують депортацію, інтеграцію та імміграцію кваліфікованих працівників. [32]

Фінансування заходів з інтеграції прибуваючих до Німеччини біженців стало однією з найбільших статей у бюджеті ФРН. В цілому, згідно з інформацією Федерального Міністерства фінансів, до кінця 2021 року Німеччина витратить на міграційну політику 78 млрд. євро, в т.ч. 31 млрд. євро на боротьбу з причинами міграції на батьківщині біженців.

Міграційна політика Німеччини відрізняється лояльністю. За рівнем заробітної плати і рівнем життя Німеччина займає передові позиції в Євросоюзі, а також є однією з небагатьох країн, які дуже лояльно ставляться до трудових мігрантів.

2.3 Основні проблеми мультикультуралізму в ФРН

Згідно з ідеєю мультикультуралізму-ліберальної і гуманної концепції сформульованої європейцями в другій половині XX ст., іммігранти, живучи в Європі, мають право зберігати свою мову, релігію, культуру і самобутність. [8, с. 209]

Однак, судячи з усього в Європі, і зокрема в Німеччині, ідея мультикультуралізму не дуже-то спрацювала. Німці помилково вважали, що мігранти, які виконували в середині XX-го ст. роль дешевої робочої сили, покинуть країну, коли в них відпаде потреба. Так, звісно, вчинило багато іспанців, італійців і португальців, які приїжджали на роботу в Німеччину.

Але розрив у рівні життя між Європейським Середземномор'ям з одного боку, і Туреччиною і Північною Африкою з іншого, занадто великий. Багато мігрантів, здебільшого з Туреччини, вважали за краще залишитися в Німеччині, перевезучи туди свої сім'ї і обзавівшись дітьми. Німці, які не розраховували, що це питання набуде такого довгострокового характеру, не доклали достатньо зусиль, щоб асимілювати мігрантів.

А в останнє десятиліття в Німеччину, як втім, і в інші країни Євросоюзу, хлинули сотні тисяч арабів, які з ще більшим скрипом асимілюються в європейському суспільстві.

Толерантність - один з головних постулатів сучасного європейського суспільства. Але толерантність загрожує вичерпати себе, зіткнувшись з небажанням мігрантів приймати європейські правила життя.

У міру зростання національних громад асиміляція мігрантів сповільнилася. Знову прибувають “нові європейці”, що не хочуть освоювати мову, знайомитися з культурою Європи, нехтують громадськими інститутами, вважаючи за краще варитися у власному середовищі. Найчастіше, вони не просто зберігають свою релігію, але вибирають найбільш екстремальні її форми.

Мігранти з мусульманських країн мало цікавляться цінностями і долею ФРН, як такої. Така поведінка мігрантів не може не викликати відторгнення у німців. Більш того, з “приїжджими» часто пов'язують тероризм і просто хуліганство. [30, с. 778]

Проблема взаємин з мігрантським співтовариством в країні стає головним пунктом внутрішньополітичного порядку денного.

Мігранти в Німеччині взагалі стали чи не головною політичною темою. Соціологічні опитування показують зростаюче занепокоєння громадян з приводу того, що іноземців стало занадто багато, вони не вміють говорити німецьки і намагаються жити за своїми звичаями.

Складна і конфліктна політична атмосфера Німеччини в ХХІ ст. відображає не тільки внутрішньополітичні проблеми, пов'язані з інтенсивною міграцією і відсутністю політичної сили, здатної бути провідним політичним актором в таких умовах, а й зовнішньополітичні дефіцити, що не дозволяють Німеччині просувати свою культурну політику на глобальному рівні.

Специфіка німецької ситуації багато в чому визначалася рестриктивним характером законодавства про громадянство, яке діяло по 1999 рік включно. Воно встановлювало високі бар'єри на шляху натуралізації іноземців, тим самим об'єктивно сприяючи виключенню потенційних громадян з політичної спільноти. Іншими словами, уряд у ФРН сам створює умови для існування іноземців як “паралельного суспільства”.



Розділ 3. Еволюція міграційної політики Німеччини

3.1 Сучасний стан мультикультуралізму в Німеччині

У ХХІ ст., в умовах глобалізації і стирання кордонів, по всьому світу відбувається загострення міжкультурних комунікаційних процесів у суспільстві, пов'язаних з релігійними і міжетнічними взаєминами, які часом закінчуються відвертими зіткненнями. Ця проблема істинно всесвітнього масштабу, і не тільки в ісламських країнах, але і в країнах Європи.

Багато років тому європейці бачили в мультикультуралізмі ідеї суспільства, заснованого на відкритості і різноманітності, бачили вирішення соціальних проблем Європи. Зараз, все частіше мультикультуралізм вважають головною причиною проблем. Сьогодні це змусило ряд впливових політиків, зокрема британського прем'єр-міністра Девіда Кемерона і канцлера Німеччини Ангелу Меркель, публічно критикувати мультикультуралізм і оголошувати його небезпечною тенденцією. [33]

Уряди європейських країн поводили політику мультикультуралізму не стільки з метою інтеграції, скільки переслідуючи власні “вузькі” інтереси. Німеччина пройшла тривалий шлях у формуванні теорії і практики мультикультуралізму. Розвиток політики мультикультуралізму в Німеччині пов'язаний з потребами соціально-економічного розвитку країни. Процеси мультикультуралізму і інтеграції йшли різноспрямовано. З одного боку в Німеччині жило кілька мільйонів вихідців з Туреччини, які з великими труднощами інтегрували в німецьке суспільство. А з іншого боку в 90-х роках ХХ ст. в Німеччину приїхало понад два мільйони жителів колишнього СРСР. Це стало результатом політики повернення співвітчизників і заохочення єврейської імміграції, вихідці з колишнього СРСР швидко інтегрувалися в німецьке суспільство. Характерною особливістю німецького мультикультуралізму є те, що провідником політики мультикультуралізму були німецький уряд і політичні партії. Суспільство реагувало на політику

мультикультуралізму і пропаганду толерантності мляво. В результаті уряд, який так і не зміг виробити механізму взаємодії з іммігрантами, був вимушений заявити про провал мультикультуралізму.

І все ж ставлення до мігрантів в європейських країнах, а також і в толерантній Німеччині залишається двояким. З одного боку, громадяни проти такого величезного потоку біженців, з іншого боку вони гранично коректні і доброзичливі в своїй більшості до тих, хто вже прибув в їх країну і готові надати їм посильну допомогу.

Двояким є не тільки ставлення до мігрантів, а й поведінка самої політичної еліти щодо питань міграційної політики. [28]

Міграційна політика ФРН на сучасному етапі зазнає вельми істотні зміни в контексті складної демографічної ситуації, що складається в країні. Дана ситуація також визначається низкою суперечностей у сфері міграційної політики Німеччини:

- невідповідністю міграційного законодавства ФРН, куди прагне потрапити переважна більшість нелегальних мігрантів, що швидко змінюється геополітичної ситуації в світі;
- зростаючим дисбалансом між корінним населенням і тими, хто прибуває мігрантами;
- відсутністю знання мігрантами німецької мови, а також необхідної кваліфікації для влаштування на роботу;
- демонстративним небажанням більшості мігрантів дотримуватися законодавства Німеччини і інтегруватися в німецьке суспільство;
- прагненням мігрантів силовим шляхом встановлювати свої порядки в певних районах Німеччини, створювати території, вільні від влади законів даної країни;

- зростанням у зв'язку з цим злочинності і перш за все числа тяжких і особливо тяжких злочинів (вбивства, зґвалтування, пограбування), збільшенням незаконного обігу наркотиків, зброї, торгівлі людьми і т. д.

Існування і діяльність етнічних діаспор в Німеччині сприймається як формування замкнутих анклавних утворень, які не бажають асимілюватися в німецьке суспільство, дотримуватися її законів і культурних традицій. Все це не може не накладати відбиток на сучасну міграційну політику Німеччини.

У ФРН мультикультуралізм переживає нині кризу через політичні нестабільність, загосрення економічних проблем, неспроможність подолати релігійні розбіжності, відсутність ефективних способів залагодити ментальні й культурні протиріччя між корінними німцями та іммігрантами.

На сучасному етапі основний упор в Німеччині робиться не на розвиток культурних особливостей мігрантів, а на їх інтеграцію в “керівну німецьку культуру”.

3.2 Перспективи розвитку політики мультикультуралізму ФРН

Проаналізувавши сильні і слабкі сторони, загрози, а так само можливі перспективи міграційної політики Німеччини, можна зробити висновок, що політика має ряд сильних сторін, таких як: законодавча база, вирішення проблем мігрантів, стратегія рівного доступу до послуг освіти та охорони здоров'я, доступ до ринку робочої сили, а так само прищеплення толерантного ставлення до етнічних меншин. З цього випливає перспектива Німеччини розвитку будь-якої сфери, за рахунок великого ресурсу робочої сили.

Проте, існує ряд слабких сторін: складноконтрольована нелегальна міграція і негативне ставлення корінного населення до іммігрантів. Це тягне за собою такі загрози як: надлишок населення, надлишок некваліфікованої робочої сили, приплив іммігрантів з радикальними ісламістськими поглядами.

Важливо відзначити, що одна з основних помилок Німеччини в проведеній міграційній політиці полягає в тому, що вона все ще схильна сприймати свої етнічні меншини в образі тих перших, ледь помітних, малограмотних переселенців, які опинилися в країні на початку другої половини минулого століття. Ті перші іммігранти, однак, залишали рідні місця, керуючись виключно економічними міркуваннями, не проявляючи будь-яких політичних амбіцій і не вимагаючи до себе особливої уваги. Навпаки, створюючи все нові етнічні мікросоціуми, вони були раді тому, що влада приймаючої країни ставилася до них з певною часткою зневаги і не втручалася в їхнє життя.

У той же час нинішнє покоління мігрантів, що народилося або виросло в Німеччині, докорінно відрізняється від попередніх. З одного боку, воно більш освічене, в більшості випадків добре володіє мовою країни проживання і все впевненіше проявляє політичну активність.

Німеччині потрібно досягти гармонії між населенням в умовах культурного різноманіття. Сьогодні не тільки Німеччина, але країни-учасники ЄС зацікавлені в вибудовуванні повноцінного діалогу між представниками різних культур на власному просторі.

Часткова “трансформація політики мультикультуралізму” – ось що потрібно Німеччині в ситуації, що склалася.

Уряду країни варто переглянути закон про мігрантів і донести до людей, що можна існувати в суспільстві мирно.

Важливо змінити політику щодо прибуваючих мігрантів. До них необхідно висувати такі вимоги, щоб вони були зацікавлені в можливому включенні в європейську ідентичність при збереженні власної унікальності.

Важливу допомогу при вибудовуванні міжкультурного діалогу повинні надати соціальні, правові та політичні механізми. Тобто включеність мігрантів

в єдиний європейський простір можлива при перегляді й прийнятті усіх необхідних законів.

Важливою ланкою гармонізації взаємодії культурного обміну має стати готовність до спільного компромісу всіх учасників німецького простору, починаючи від політичних еліт і лідерів до звичайних громадян.

Даний шлях розвитку стабілізує ситуацію всередині країни, запобігши тим самим напруженість і розвиток міжкультурних конфліктів.



ВИСНОВКИ

Зазвичай, "мультикультуралізм" ідентифікують з етнічною, мовною, конфесійною і життєво-стильовою різноманітністю того чи іншого суспільства. Якщо раніше таке розмаїття виникало, перш за все, з історичної неоднорідності населення держав, то в післявоєнні десятиліття його основним джерелом стала імміграція.

Протягом всієї історії розвитку міграційної політики людство спробувало і продемонструвало різні способи вирішення проблеми міграції та інтеграції населення. Шляхи інтеграції іммігрантів з асиміляції в мультикультуралізму, з "плавильного котла" в апартеїду. Така політика, як мультикультуралізм сьогодні є одним з найбільш оптимальних способів вирішення проблеми полікультурного суспільства.

Мультикультуралізм можна визначити, як форму толерантного співіснування різних культур в одній країні, засновану на наданні рівних можливостей і свободу самоствердження кожному представнику національної культури. Полікультурне суспільство-це такий тип суспільства, в якому співіснують різні етнічні групи, взаємодіючи з різними культурними поглядами і моральними цінностями.

Політика мультикультуралізму, як і будь-які дії, має певні наслідки, що і є проблемою даної політики. Як вже відомо, мультикультуралізм має на увазі взаємне співіснування різних культур, але практика показує, що на одній території важко ужитися абсолютно різним культурам. Дії, спрямовані на збереження і підтримку культури меншин, надалі призводять до гіршого результату, оскільки культурні меншини починають відчувати себе так само, як на своїй батьківщині, і намагаються встановити свої власні правила, які викликають агресію серед місцевих жителів, а, отже, виникають суперечки і заворушення.

У соціально-політичних питаннях мультикультуралізм став уособлювати імміграцію, ідентичність, політичне розчарування, занепад робітничого класу.

Німеччина, яка довгий час не визнавала себе країною імміграції, не звертала належної уваги на необхідність інтеграції представників інших культур. Модель, яку Німеччина впроваджувала протягом довгого часу, може бути описана як спроба протидіяти включенню мігрантів до німецької нації. Нинішня ситуація в Німеччині-це бажання подолати структурні (культурні, соціальні, демографічні) спотворення, які виникли через відсутність цілеспрямованих урядових заходів з управління культурним різноманіттям.

Замість бажаної міжкультурності у ФРН існувала тенденція до створення “паралельних суспільств”.

Таким чином, політика мультикультуралізму в Німеччині стала елементом недостатньо продуманої і спізнілої політики інтеграції. Наявність саме таких фактів, у поєднанні з проблемами, що накопичились за кілька десятиліть, призвели до того, що влада ФРН заговорила про провал політики мультикультуралізму.

На сучасному етапі німецька політика управління культурним розмаїттям заснована на інтеграції мігрантів у “провідну німецьку культуру”. Інтеграція розглядається як взаємний процес пристосування, який фактично означає акультурацію мігрантів, їх включення в приймаюче суспільство на основі розуміння і прийняття норм і цінностей корінного населення країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабкін В.О. Криза європейського мультикультуралізму в контексті глобалізації: німецький досвід. Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Культурологія. 2017. № 25. С. 92-98.
2. Балога Е. І. Мультикультуралізм у Німеччині: особливості німецького наукового та політичного дискурсу. Актуальні проблеми міжнародних відносин. К., 2013. №112. Ч. 2. С. 17.
3. Балога Е. І. Політика Федеративної республіки Німеччини щодо культурно-національного розвитку етнічних меншин (90-ті рр. XX - початок XXI століття). К., 2013. С. 20.
4. Бек У. Влада і контрвлада у добу глобалізації. Нова світова політична економія. 2011. С. 408.
5. Біженці в Європі: стан проблеми, загрози, шляхи вирішення. URL: <http://migraciya.com.ua/news/HotTopic/ua-refugees-in-europe-state-of-problem-threats-solutions>
6. Большова Н. Політика регулювання інтелектуальної міграції в сучасній Німеччині. 22.02.2019 URL: <https://cyberleninka.ru/>
7. Бушуев. М. Мусульмане в ФРН: інтегровані, але прийняті не всіма. Новини та аналітика з Німеччини, Росії, Європи та світу. URL: <http://www.dw.com/ru>
8. Веретевська А.В. Перспективи і перешкоди для політики мультикультуралізму в консолідованих демократіях Західної Європи. 2012. С. 209.
9. Глейзер Н. Мультиетнічні суспільства: проблеми демографічного, релігійного та культурного розмаїття. Етнографічний огляд. 1998р. №6. С. 98-103.
10. Дрожжина С. В. Мультикультуралізм: теоретичні і практичні аспекти. Політичний менеджмент. 2008р. №3. С. 96-106.

11. Ковшов Е. М. О трудностях проведения политики мультикультурализма в современном западном обществе. 10.01.2017 URL: <http://sword.Com.44index...philosophisocial...kovshov-em>
12. Костюк Л. Міграційна політика Німеччини на початку XXI століття. Україна-Європа-Світ: міжнародний збірник наукових праць. Історія, міжнародні відносини. 2015. №16(1). С. 168-173. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ues>
13. Кукатас Ч. Теоретические основы мультикультурализма. URL: http://dialogs.org.ua/ua/issue_full.php?m_id=10227
14. Луцишин Г. Міграційна криза в ЄС: проблема безпеки зовнішніх кордонів та загострення міжетнічних конфліктів. Політичні науки. 2015. №2. С.41-46.
15. Малахов. В. С. Мультикультурализм в Западной Европе: по ту сторону риторики. URL: <http://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/multikulturalizm-v-zapadnoy-evrope-po-tu-storonu-ritoriki/>
16. Марусик Ю. Аналітичний дайджест «Чи впоралась Європа з міграційною кризою». 2018. URL: <http://miok.lviv.ua/wp-content/uploads/2018/01/Digest-261.pdf>
17. Меркель: мультикультуралізм у Німеччині не вдався URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/news/2193007.html>
18. М'язова І. Ю. Про місце та роль мультикультуралізму в комунікативному просторі. Філософські проблеми гуманітарних наук. 2008. №13. С. 156-160.
19. Намонюк Ч.І. Міграційна криза як загроза політичній єдності держав Євросоюзу. 2015. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2643
20. Недюха М.П., Подоляка С. М. Теоретико-правовий та державотворчий потенціал правової (конституційної) ідеології в умовах мультикультурального суспільства.

21. Некрасов С.И. Американский мультикультуризм. Москва: Издат. Дом “Акад. Естествознания”, 2011. С. 151.
22. Паін Е. А. Між імперією і нацією. Мультикультурна сучасність. 2009р. №4.
23. Пак Н. Неконтрольована міграція як загроза безпеці країн Європейського Союзу. Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. 2016. №44-45. С.30-32.
24. Радтке Ф.-О. Разновидности мультикультурализма и его неконтролируемые последствия. Мультикультурализм и трансформация постсоветских обществ. М.: Ин-т этнологии и антропологии РАН, 2002. С. 103-115.
25. Реальне ставлення до мігрантів в Німеччині. URL: https://www.google.com.ua/amp/s/zaxid.net/realne_vidnoshennya_do_migranti_v_v_nimechchini_n1268568/amp
26. Саррацин Т. Германия. Самоликвидация. Германия. 2010. С. 558.
27. Солодько А., Фітісова А. Міграційна криза в ЄС: статистика та аналіз політики. Довідкова інформація офіційного сайту Аналітичного центру CEDOS. URL: <http://www.cedos.org.ua/uk/migration/mihratsiina-kryza-v-yes-statystyka-ta-analiz-polityky>
28. Солт Д. Текущие тенденции в международной миграции в Европе. 22.10.2020 р. URL: <http://www.archipelag.ru/agenda/povestka/povestka-immigration/europa-dis/tendentsii>
29. Суконкина Т.Н. Феномен мультикультурализма в современном обществе Практическая философия. 2008. №4. С. 35-38.
30. Уряд Німеччини змінює міграційну політику. URL: <https://naszwybir.pl/uryad-nimechchyny-zminyuye-migratsijnu-polityku/>
31. Фукуяма Ф. Идентичность и миграция. 2007. URL: <http://n-europe.eu/content/index.php?p=1290>

32. Холодова О.А. Підходи до інтеграції мігрантів-мусульман: німецька та британська моделі. Гілея. 2011. №47. С. 765–770.
33. Через коронавірус Німеччина припиняє приймати шукачів притулку. URL: <https://m.dw.com/uk/chez-koronavirus-nimechchyna-prypyniaie-pryimaty-shukachiv-prytulku/a-52828000>
34. Чи впоралася Німеччина з міграційною кризою: цифри і факти. URL: <https://www.google.com.ua/amp/s/amp.dw.com/uk/chy-vporalasja-nimechchyna-z-mihratsiinoiu-kryzoiu-tsyfry-i-fakty/a-54813046>
35. Як почалася європейська міграційна криза і як її з акінчити. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/359078/yak-pochalasya-yevropejska-migratsijna-kryza-i-yak-yiyi-zakinchyty>
36. Bernstein R. Dictatorship of Virtue. Multiculturalism and the Battle for America's Future. N.Y. 1994. p. 367.
37. Canadian Multiculturalism Act of 1971. Department of Justice of Canada Constitutional Documents Web Database. URL: <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-18.7/>
38. Germany at the Crossroads: National Identity and the Challenges of Immigration Hermann Kurthen-International Migration Review №4 (Winter, 1995), pp. 914-938 Published by: The Center for Migration Studies of New York, Inc.
39. Germany: The Development of Migration and Citizenship Law in Postwar Germany. The Law Library of Congress, Global Legal Research Center. 2017. URL: <https://www.loc.gov/law/help/migration-citizenship/germany.php> 03.12.2020
40. Klute E. Migration and Integration – Europe's big challenge. What role do the media play? Essen, Germany, 2006: Utrecht, Mira Media, The Netherlands. p. 28.
41. Kymlicka W. Cultural responsive policies. United nations development programme. Human development report office. 2004. №5. p. 2-47.

42. Kymlicka W. Immigration, multiculturalism and the welfare state. Ethics and International Affairs. 2006. № 20 (3). p. 281- 304.

43. Kymlicka W. Multiculturalism: Success, Failure and the Future. Washington, DC: Migration Policy Institute, 2012. URL: <https://www.migrationpolicy.org/sites/default/files/publications/TCM-MulticulturalismWeb.pdf>

